

نقش نیازمندی‌های اساسی در رفتار توسعه‌ای روستاییان (مطالعه موردی: بخش سردار جنگل شهرستان فومن)

حسن افراخته*

استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی

تاریخ تصویب: ۱۳۹۴/۰۵/۱۰

صص ۵۱-۶۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۰۷/۲۴

چکیده

هدف: هدف اصلی این بررسی، آزمون نقش سلسله‌مراتب نیازهای انسانی ابراهام مزلو در رفتار توسعه‌ای جامعه روستایی است. از این رو، در این پژوهش، این پرسش مطرح می‌شود که روستاییان کشور از نظر دستیابی به نیازهای خود در چه مرحله‌ای قرار دارند و وضعیت موجود چه نقشی در رفتار توسعه‌ای آنان ایفا می‌کند.

روش: ناحیه مورد مطالعه تحقیق حاضر را نواحی روستایی بخش سردار جنگل شهرستان فومن تشکیل می‌دهد. ابتدا، روستاها به سه گروه جلگه‌ای، پایکوهی و کوهستانی تقسیم شده و سپس به تناسب تعداد آبادی‌های هر تیپ، روستاهای نمونه مشخص و با استفاده از روش کوچران، ۳۰۰ خانوار به عنوان جامعه نمونه تحقیق، به طور تصادفی انتخاب و پرسشنامه‌ای متشکل از ۱۶ پرسش، از طریق مصاحبه با سرپرست خانوارهای نمونه تکمیل شده است. روایی پرسشنامه از طریق اعتبار محتوا و پایایی پرسشنامه، به واسطه روش تنصیف، مورد بررسی قرار گرفته است. داده‌های جمع‌آوری شده بر اساس توزیع فراوانی، آزمون‌های من-ویتنی و کروسکال والیس تحلیل شده است.

یافته‌ها: آزمون ناپارامتری من-ویتنی (U) با پی‌والیوی کمتر از ۰,۰۵ نشان داد، بخش اعظم جمعیت، یعنی حدود ۷۴ درصد به اصطلاح در تفکر تأمین غذای روزانه خود هستند و مسائلی همچون پایداری توسعه، خودکفایی و عزت نفس در تفکر آنان خیالی بیش نیست. آزمون من-ویتنی در رابطه با آمادگی مردم جهت پرداخت هزینه برای آینده بهتر مملکت و روستا و آمادگی آنان برای گذراندن دوره آموزشی برای بهبود و کارایی شغل انجام شد. در هر دو مورد (به ترتیب با پی‌والوی ۰,۰۳۲ و ۰,۰۱۲) مشخص شد که گروه‌های درآمدی پایین در اغلب موارد به دنبال نیازهای اولیه خود هستند. آن‌ها در طرح‌های توسعه‌ای روستا مشارکت نمی‌کنند و انگیزه‌ای برای ارتقاء سطح توان حرفه‌ای خود ندارند.

محدودیت‌ها/راهبردها: یکی از محدودیت‌های موجود در ارتباط با تحقیق حاضر، درک واقعیت‌های ناحیه، آن است که مردم از ابراز عقاید واقعی خود در جامعه امتناع دارند و بر حسب شرایط خاص صحبت می‌کنند. از این رو، لازم است اینگونه تحقیقات در سطح گسترده‌تری در روستاهای کشور توسط محققانی انجام شوند که در منطقه مورد مطالعه، مورد وثوق مردم هستند.

راهکارهای عملی: باید کوشید تا ابتدا نیازهای اولیه فیزیولوژیک و امنیتی مورد نیاز جمعیت روستایی تأمین شود، سپس جمعیت را فراخواند تا اهداف توسعه پایدار را پیگیری و آن را در جامعه نهادینه کرد. در این صورت، نیروهای پویای جامعه تقویت می‌شوند و نیروهای مقاوم به تحولات توسعه‌ای تعدیل خواهند شد.

اصالت و ارزش: در این تحقیق نظریه مزلو در ارتباط با نقش سلسله‌مراتب نیازهای انسانی در رفتار توسعه‌ای روستاییان مورد تأیید قرار گرفت و نشان داده شد که رفتارهای کنونی روستاییان در شرایط تحمیل شده به آن‌ها منطقی است.

کلیدواژه‌ها: نیازهای سلسله‌مراتبی، رفتار توسعه‌ای، توسعه روستایی، شهرستان فومن.

۱. مقدمه

۱.۱. طرح مسئله

به رغم سرمایه‌گذاری‌ها و تلاش‌های فراوانی که در زمینه توسعه روستایی در کشور صورت گرفته، یافته‌های پژوهشی بیانگر کم‌توسعه‌ی جامعه روستایی کشور است. براساس شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی، جامعه ما در مدار توسعه‌نیافتگی قرار دارد. در توجیه علل و عوامل مؤثر در وضعیت توسعه‌نیافتگی روستایی به طور اخص، و روند کند توسعه کشور به طور اعم، دیدگاه‌های علمی مختلفی از سوی پژوهشگران مطرح و مورد بررسی قرار گرفته است. یکی از دیدگاه‌های ارائه شده در باب توسعه‌نیافتگی کشور آن است که عوامل داخلی را علت اولیه و موجد توسعه‌نیافتگی می‌داند که بر اثر روابط و مناسبات حاکم بر نظام بین‌المللی در رابطه با ایران، به عنوان عامل خارجی تشدید شده است (اطاعت و همکاران، ۱۳۹۲، ص. ۱۸).

بررسی‌های متعددی نقش سرمایه انسانی را در روند توسعه، عامل مهمی تلقی کرده و ضعف سرمایه انسانی نواحی روستایی را در توسعه‌نیافتگی مؤثر می‌دانند (همان، صص. ۱۵۴-۱۴۳). در این صورت باید پرسید، ضعف سرمایه انسانی از چه جنبه‌هایی و به چه صورت‌هایی در توسعه‌نیافتگی ایفای نقش می‌کند. با تکیه بر مطالعات روان‌شناختی، نیاز انسانی و روند تأمین نیازها یکی از عواملی است که در انگیزش جمعیت به پیگیری روند توسعه و تداوم آن ایفای نقش می‌نماید. بر اساس مطالعات مزبور، نیازهای انسانی از یک سلسله‌مراتب برخوردار هستند و رفتار افراد در لحظات خاص، تحت تأثیر شدیدترین نیاز قرار می‌گیرد. هنگامی که ارضاء نیازها آغاز می‌شود، تغییری در انگیزش فرد رخ خواهد داد؛ بدین گونه که به جای نیازهای قبل، سطح دیگری از نیاز، اهمیت یافته و محرک رفتار انسان خواهد شد. نیازها به همین ترتیب، تا پایان سلسله‌مراتب نیازها اوج گرفته و پس از ارضاء، فروکش کرده و نوبت به نیاز دیگری سپرده می‌شود.

هدف اصلی تحقیق حاضر، آزمون نقش سلسله‌مراتب نیازهای انسانی ابراهام مازلو^۱ در رفتار توسعه‌ای جامعه روستایی است. از این رو، این پرسش مطرح می‌شود که روستاییان کشور از نظر دستیابی به نیازهای خود، در چه مرحله‌ای قرار دارند و وضعیت موجود چه نقشی در رفتار آنان نسبت به پیگیری روند توسعه ایفا می‌کند.

در این مقاله کوشش می‌شود تا از طریق بررسی محلی جامعه روستایی بخش سردار جنگل شهرستان فومن به این پرسش پاسخ داده شود. تا آنجا که نگارنده مقاله مطلع است در این زمینه در مطالعات جغرافیایی، تحقیق جدی انجام نشده، امید است این مسأله موجب توجه پژوهشگران قرار گرفته و نتیجه بررسی‌هایی که با این الگو صورت خواهد گرفت، بتواند مورد استفاده متولیان برنامه ریزی توسعه روستایی کشور قرار گیرد.

۲.۱. پیشینه نظری تحقیق

همان‌گونه که پیش‌تر بیان گردید، تا آنجایی که نگارنده مطلع است، تاکنون در این زمینه، مطالعه جغرافیایی جدی صورت نگرفته است و اغلب بررسی‌ها در قلمرو روان‌شناسی و به ویژه مرتبط با حوزه مدیریت بوده است. تنها مطالعه جغرافیایی در این زمینه، مطالعه‌ای است که در آن، شهرستان‌های استان سیستان و بلوچستان با استفاده از متغیرهای نیازهای سلسله‌مراتبی مازلو طبقه‌بندی شده و به این نتیجه رسیده است که استفاده از رهیافت مبتنی بر هرم مازلو برای طبقه‌بندی شهرستان‌ها مناسب بوده و از این نظر، جستجوی تأمین نیازهای جسمانی و اولیه، اولویت مشترک همه مناطق روستایی شهرستان‌های استان بوده است، ولی در مورد نیازهای سطوح بالاتر، تفاوت میان مناطق گسترده است (عمرانی و پیری، ۱۳۸۹، صص. ۲۵-۱۴۳).

در این راستا، مطالعه دیگری نیز ارتباط سطوح مختلف نیازهای مازلو و رضایت‌مندی کارکنان دانشگاه علوم پزشکی اردبیل را مورد بررسی قرار داده و به این نتیجه رسیده است که نیاز به خودیابی و احترام در بین کارکنان، نسبت به سایر نیازها از اولویت بیشتری برخوردار است (عرشی، صادقی، سیف‌نژاد، سالم صافی، و بیریا، ۱۳۸۴، صص. ۱۶۰-۱۶۶).

«بررسی و شناخت نیازهای کارکنان پایور دانشگاه علوم انتظامی» عنوان تحقیقی است که توسط حسینیان و همکاران در سال ۱۳۸۹ به انجام رسیده است. نتیجه این تحقیق آن بوده است که مأموریت کارکنان، اغلب مأموریت آموزشی بوده و تعداد بیشتر این کارکنان دارای تحصیلات عالی و دارای زمینه‌های رشد بیشتر و محیط فراهم در خصوص برخورداری از نیازهای اولیه بوده‌اند. از طرفی دیگر، این کارکنان مشکل اساسی در خصوص نیازهای اولیه انسانی یا سطوح پایین سلسله مراتب نیازهای انسانی ندارند؛ به عبارت دیگر، اغلب نیازهای سطح پایین آن‌ها در حد قابل توجهی رفع شده است. از این رو،

در حال حاضر آنان به دنبال بر طرف نمودن نیازهای سطح بالاتر در اهداف خود هستند (حسینیان، امیری و رجبی، ۱۳۸۹، صص. ۷۰۷-۷۲۴).

در تحقیق دیگری، رابطه میان نیازهای غالب و عملکرد آموزشی معلمان توسط کرد و احمدی (بی تاریخ) مورد مطالعه قرار گرفته است. نتایج حاصل از این مطالعه نشان می‌دهد که در بین معلمان مقاطع مختلف آموزش و پرورش استان کردستان، عزت نفس و خود شکوفایی در کانون نیازهای غالب قرار دارند که با هدف بر آوردن قدرشناسی، تحقق خویشتن، بروز شایستگی‌ها و رشد و بالندگی در حرفه‌شان بروز پیدا می‌کنند (کرد و احمدی، بی تا، صص. ۱۲۱-۱۳۵).

موسوی و درگاهی^۲ (۲۰۱۳) تفاوت‌های قومی و انگیزش کارمندان دانشگاه علوم پزشکی تهران را براساس نظریه مازلو و با استفاده از تنظیم پرسشنامه و آزمون‌های آماری مورد مطالعه قرار دادند. هدف آنان از این مطالعه، ارزیابی سطوح تئوریک سلسله‌مراتبی نیازها و مقایسه سلسله‌مراتب نیازها در بین گروه‌های مختلف قومی ایران در دانشگاه علوم پزشکی تهران بوده است. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که در بین گروه‌های مختلف قومی ایران، نیازهای اساسی و ایمنی مورد توجه است که در این میان، نیاز "خودکفایی" به عنوان هدف نهایی انسانی مورد تأکید همه گروه‌های مختلف قومی کارمندی ایران است. بنا بر آنچه ذکر آن رفت، تاکنون تحقیق جغرافیایی جدی در ارتباط با نقش نیازهای انسانی در توسعه روستایی صورت نگرفته و از آنجایی که بررسی حاضر از منظر جغرافیایی، نقش سلسله‌مراتب نیازهای روستاییان را در رفتار توسعه‌ای آنان مورد بررسی قرار می‌دهد، متمایز از بررسی‌های پیشین خواهد بود.

۲. روش‌شناسی تحقیق

۱.۲. قلمرو جغرافیایی تحقیق

ناحیه مورد مطالعه تحقیق حاضر را سکونت‌گاه‌های روستایی بخش سردار جنگل شهرستان فومن تشکیل می‌دهد (شکل ۱). این بخش متشکل از ۶۱ نقطه روستایی، ۴۰۶۵ خانوار و ۱۵۳۳۹ نفر جمعیت در سال ۱۳۹۰ بوده است. ۶۱/۲ درصد از کل جمعیت منطقه مذکور در سال مزبور باسواد بوده و اقتصاد ناحیه نیز مبتنی بر کشت برنج و دامداری سنتی بوده است.

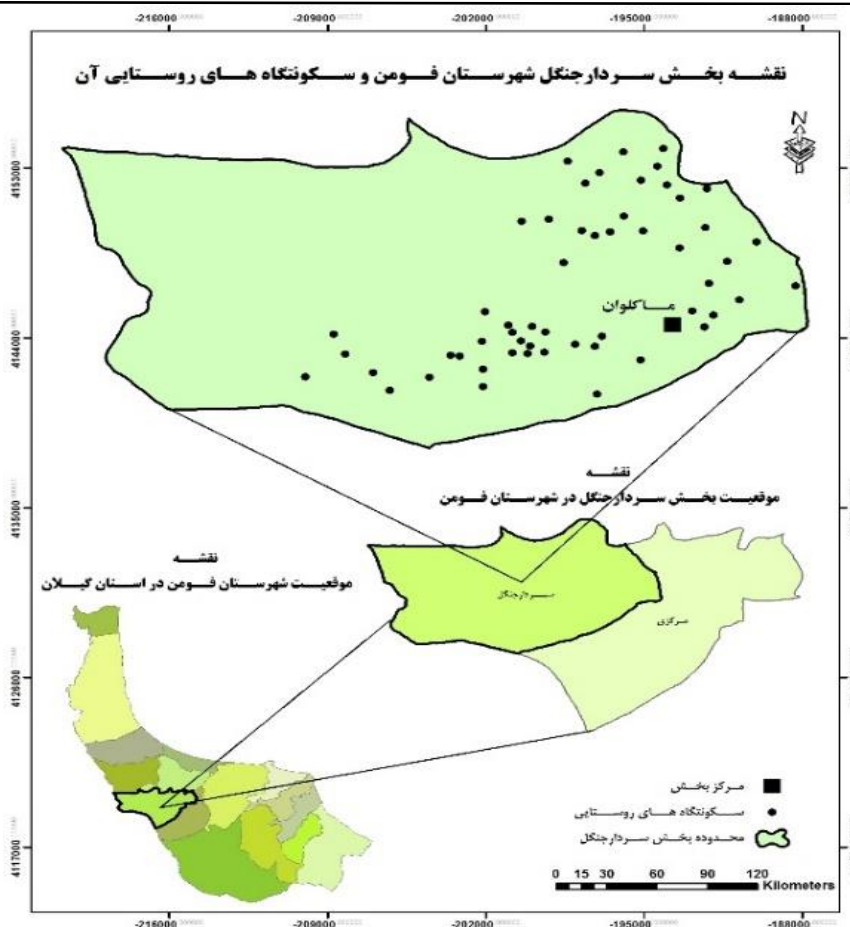
۲.۲. روش تحقیق

برای تعیین جامعه نمونه تحقیق، ابتدا روستاها به سه گروه جلگه‌ای، پایکوهی و کوهستانی تقسیم و سپس به تناسب تعداد آبادی‌های هر تیپ، روستاهای نمونه مشخص و با استفاده از روش کوچران ($t=1.96$, $p=0.7$, $q=0.3$)، ۳۰۰ خانوار به عنوان جامعه نمونه تحقیق، به طور تصادفی انتخاب شده و پرسشنامه‌ای متشکل از ۱۶ پرسش از طریق مصاحبه با سرپرست خانوارهای نمونه تکمیل شده است.

روایی پرسشنامه از طریق اعتبار محتوی و با استفاده از نظر همکاران دانشگاهی و کارشناسان ناحیه بررسی و اصلاحات لازم در پرسشنامه اعمال گردید. لازم به ذکر است که در تعیین پایایی پرسشنامه از روش تنصیف^۳ استفاده شده است. این روش، برای تعیین هماهنگی درونی یک آزمون مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این روش به منظور محاسبه ضریب قابلیت اعتماد، سوالات (اقدام) آزمون به دو بخش تقسیم شده و سپس نمره حاصل از پاسخ به سوالات بخش اول و دوم محاسبه می‌شود و در نهایت، همبستگی بین نمرات این دو بخش حاصل می‌شود. ضریب همبستگی به دست آمده، برای ارزیابی قابلیت اعتماد کل آزمون مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این ارتباط، به منظور محاسبه ضریب قابلیت اعتماد کل آزمون فرمول "اسپیرومن- براون" مورد استفاده قرار خواهد گرفت.

(همبستگی بین دو بخش +۱): (X^2) همبستگی بین دو بخش) = ضریب قابلیت اعتماد کل آزمون
در مطالعه حاضر، ضریب همبستگی بین نمرات دو بخش برابر ۰٫۷۱ و قابلیت اعتماد کل با استفاده از معادله اسپیرمن- براون ۰٫۸۳ محاسبه شده است.

در ابتدا، داده‌های جمع‌آوری شده جهت توضیح شرایط موجود، برحسب توزیع فراوانی مورد تحلیل قرار گرفته و سپس برای درک روابط علی موجود میان متغیرها (ویژگی‌های اقتصادی و نقطه‌نظرات توسعه‌ای جمعیت نمونه) از آزمون‌های ناپارامتری من-ویتنی (U) و کروسکال والیس (kruskal-wallis) استفاده شده است.

شکل ۱- ناحیه مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۳۹۲

۳- مبانی نظری تحقیق

حصول توسعه پایدار روستایی و همه‌گیر شدن آن منوط به شناخت مشکلات موجود در ابعاد توسعه پایدار، برقراری تعامل پیش‌برنده و سامان‌ساز میان ابعاد آن و تأکید بر رفاه تمامی اعضاء جامعه هدف [نواحی روستایی] است (آنریکز و استامولیز، ۲۰۰۷، ص. ۲۴). بسیاری از جامعه‌شناسان به این مسأله توجه دارند که لااقل در وضعیت فعلی آگاهی‌های علمی جهان، نمی‌توان به یک مدل عمومی که سهم عوامل را به صورت مطلق و جهانشمول توجیه نماید، وابسته شد. بنابراین، مشخص کردن سهم عوامل مختلف باید زمینه یک تحقیق تجربی قرار گیرد و به یکباره نمی‌توان یک الگوی واحد را به تمام موقعیت‌ها و وضعیت‌های مختلف تعمیم داد (روشه، ۱۳۶۶، ص. ۴۰). به همین ترتیب، انگیزه افراد جامعه در پیگیری روندهای توسعه می‌تواند متفاوت بوده و از عوامل مختلفی متأثر گردد. به اعتقاد برخی مطالعات، یکی از این عوامل می‌تواند احساس نیاز انسانی باشد که بیشتر در بررسی‌های روان‌شناسی قابل مشاهده است.

بر اساس مدل مزلو، نیازهای انسانی به صورت سلسله-مراتبی و به شرح شکل شماره ۲، قابل بررسی است:

شکل ۲- هرم نیازهای سلسله‌مراتبی

مأخذ: مزلو، ۱۹۴۳

خودمختاری و عزت نفس موجب ایجاد انگیزش در افراد می‌شود (وولفلک^{۱۱}، ۲۰۰۴، صص. ۲۱۳-۲۱۲) وجود احساس نیاز در انسان‌ها به عنوان یک محرک، فعالیت‌های آنان را جهت می‌دهد و موجب حرکت افراد به سوی هدف مورد نظر می‌شود (لوتن^{۱۲}، ۱۹۸۸، صص. ۳۷-۲۹).

در مقاله حاضر، تأثیر ویژگی‌های نیازهای اساسی روستاییان بر رفتار توسعه‌ای آنان، براساس نظریه سلسله‌مراتب نیازهای انسانی مازلو مورد بررسی قرار می‌گیرد. زیرا دست یابی به توسعه تنها وقتی میسر است که هم‌زمان اهداف مختلف زیستی و اقتصادی یعنی ارضای نیازهای اساسی و نیز عدالت اجتماعی و مشارکت مردمی پیگیری و تأمین شود (باربیر^{۱۳}، ۱۹۸۷، صص. ۶۳-۵۴).

۴. یافته‌های تحقیق

فرآیندهای اقتصادی، اجتماعی، اکولوژیکی، نهادی و فضایی، مهم‌ترین ابعاد مسائل توسعه روستایی در جهت نیل به توسعه پایدار تلقی می‌شود (وارگا^{۱۴}، ۲۰۰۸، ص. ۲). در این میان، توجه به میزان نقش و اولویت اثرگذاری فرآیندها در توسعه و اقتصاد، یکی از ارکان بنیادین توسعه پایدار به شمار می‌رود (اسپنگبرگ^{۱۵}، ۲۰۰۰، ص. ۱). بر این اساس، به منظور درک توان مهارتی و درآمدی جمعیت، ابتدا ویژگی‌های شغلی و درآمدی جمعیت ناحیه مورد بررسی می‌شود.

جدول ۱، ترکیب شغلی سرپرست خانوارهای نمونه را نشان می‌دهد. همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود، تعداد بیشتر جمعیت مورد مطالعه در حوزه کشاورزی سنتی اشتغال دارند و رقم بیکاری آنان قابل ملاحظه است.

جدول ۱- شغل جمعیت نمونه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۳۹۲

شغل	بیکار	کشاورز	دامدار	کارمند	کاسب	جمع
فراوانی	۵۱	۱۰۵	۳۶	۴۸	۶۰	۳۰۰
درصد	۱۷	۳۵	۱۲	۱۶	۲۰	۱۰۰

در این میان، تعداد افراد بی‌سواد و کم‌سواد در ترکیب سرپرست خانوارهای نمونه، فراوانی بالایی دارند و فقط ۱۷ درصد جمعیت دارای سواد دیپلم و بالاتر هستند (جدول ۲).

جدول ۲- میزان سواد جمعیت نمونه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۳۹۲

میزان سواد	بی-سواد	خواندن و نوشتن	ابتدایی	دیپلم	بالاتر از دیپلم	جمع
فراوانی	۴۸	۹۶	۱۰۵	۳۶	۱۵	۳۰۰
درصد	۱۶	۳۲	۳۵	۱۲	۵	۱۰۰

نیازهای فیزیولوژیک^{۱۶} انسان شامل نیاز انسان به اکسیژن، غذا، آب و داشتن درجه حرارت بدن نسبتاً ثابت است که جزء اصلی-ترین نیازهای انسانی به شمار می‌روند و در صورت عدم تأمین این نیازها انسان قادر به ادامه حیات نخواهد بود.

نیاز ایمنی^{۱۷} که اشاره به نیاز انسان به داشتن امنیت جانی، کار، درآمد، مسکن و دارایی دارد.

نیاز اجتماعی^{۱۸}، شامل قدرت، محبت، نیاز به پرهیز از تنهایی و تعلق خاطر و درک و همدلی در جامعه است.

نیاز به عزت نفس^{۱۹}، اشاره به احساس نیاز انسان به دیگران و اعتماد به نفس دارد.

در نهایت می‌توان نیاز انسان به خود شکوفایی^{۲۰} را نام برد که در صورتی که این نیاز برآورده نشود، شخص احساس بی‌قراری و ناامیدی می‌کند. در واقع این نیاز، حاکی از پتانسیل خلاق فرد است (مزلو، ۱۹۴۳، صص. ۳۷۰-۳۹۶). وقتی فرد به مرحله خود شکوفایی از نیاز می‌رسد، دارای ویژگی‌های انسان "خودشکوفایی" می‌شود؛ به این معنی که دارای حس تشخیص واقعیت، آگاهی از شرایط موجود و واقعی، واقع‌گرا و برخوردار از توان قضاوت بی-طرفانه و عینی است؛ طرز نگرش او نسبت به مشکلات تغییر می-کند و مشکلات را چالش‌ها و شرایطی در نظر می‌گیرد که نیاز به راه‌حل دارند. انسان در این شرایط از بینشی دموکراتیک، خلاق و مبتکرانه برخوردار بوده و به دنبال تجارب ناب و دستیابی به موفقیت‌هایی است که اثری ماندگار از خود بجای گذارد.

نیازهای سلسله‌مراتبی مازلو، یک نظریه در حوزه روان‌شناسی است که در سال ۱۹۴۰، توسط مازلو در آمریکا مطرح گردید و تا امروز هنوز اعتبار خود را برای درک انگیزه‌های انسانی، آموزش مدیریت و توسعه فردی حفظ کرده است. این نظریه بعدها توسط خود ایشان (مازلو) بر پایه مشاهدات، به کنجکاو ذاتی انسان بسط داده شد. ایده مازلو در ارتباط با سلسله‌مراتب نیازها، به مسئولیت کارکنان در فراهم آوردن شرایط مطلوب محیط کار مربوط می‌شود که آنها را تشویق کرده و قادر می‌سازد تا بتوانند به طور کامل از توان شخصی خود استفاده نمایند. امروزه این مسئله بیش از هر زمان دیگر دارای مصداق است. نیازهای سلسله‌مراتبی مزلو امروزه بر حسب فرهنگ، تفاوت‌های فردی و نیز میزان دسترسی به منابع مختلف در نواحی جغرافیایی و کشورها، قابل انعطاف و تغییرپذیر است. افراد ممکن است بر حسب شرایط مختلف از جمله جنگ و یا صلح، برخی نیازها را به عنوان نیازهای اصلی خود ترجیح دهند (تانگ و وست^{۲۱}، ۱۹۹۷، صص. ۴۷-۶۲). به طور کلی، به اعتقاد انسان‌گرایان، احساس شایستگی،

جدول ۳. خانوارهای روستایی را برحسب میزان درآمد سالیانه نشان می‌دهد. بر این اساس، ۵۶ درصد جمعیت دارای درآمد ماهیانه کمتر از یک میلیون تومان هستند و فراوانی افرادی که کمتر از نیم میلیون تومان در ماه درآمد دارند، برابر ۷۲ درصد از کل ۵۶ درصد مزبور بوده است.

جدول ۳- میزان درآمد سالیانه به میلیون تومان

مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۳۹۲

میزان درآمد سالیانه	>۱۲	۱۸ - ۱۲	<۱۸	جمع
فراوانی	۱۶۸	۱۰۲	۳۰	۳۰۰
درصد	۵۶	۳۴	۱۰	۱۰۰

جدول ۴. بیانگر آن است که درآمد استحصالی جمعیت تا چه اندازه با هزینه زندگی سازگاری دارد. بر پایه مشاهدات انجام شده، امروزه مدیون و بدهکار چندان در بین روستاییان دیده نمی‌شود؛ زیرا معامله‌گران و قرض‌دهندگان سابق، دیگر در روستاها فعال نیستند و برخلاف گذشته، به علت وجود تورم و افزایش مستمر قیمت کالاها، فروش جنس به صورت نسیه نمی‌تواند دارای توجیه اقتصادی باشد اما ضعف درآمدی روستاییان در تنزل سطح کیفی زندگی و در نتیجه، رفتار اجتماعی آنان خود را نشان می‌دهد و این در حالی است که توسعه به مفهوم عام، مستلزم رفع نیازهای پایه و اصلی مردم و ایجاد فرصت برای برآورده شدن خواسته‌های آنان به منظور رسیدن به سطح زندگی بهتر است (کمیسیون جهانی محیط و توسعه ۱۹۸۹، ص ۷۸-۷۹). بنابراین می‌توان گفت، بدون تأمین نیازهای پایه‌ای زندگی روستاییان، رسیدن به توسعه، بی‌معنا خواهد بود.

جدول ۴: هماهنگی هزینه زندگی با درآمد جمعیت نمونه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۳۹۲

گزینه	بلی	خیر	تاحدودی	جمع
فراوانی	۸۴	۱۸۰	۳۶	۳۰۰
درصد	۲۸	۶۰	۱۲	۱۰۰

براساس داده‌های جدول ۵ می‌توان گفت، ۷۴ درصد جمعیت نمونه شامل افرادی می‌شود که درگیر تأمین پایین‌ترین سطح نیازهای خود، یعنی نیازهای فیزیولوژیکی و ایمنی هستند. نیازهای اجتماعی و نیاز به برخورداری از احترام، دغدغه فکری ۱۸ درصد از جمعیت نمونه است و تنها ۸ درصد از افراد مورد مطالعه، تأکید بر نیازهای خودشکوفایی خود دارند. در توجیه علت استیلائی شرایط مزبور می‌توان به کشت نازل برنج در اراضی محدود بهره‌برداران و وجود مشکلات عدیده در بخش دامداری سنتی کوهستانی و شرایط رو به افول آن اشاره کرد. متوسط مساحت بهره‌برداری هر خانوار زراعی، یک سوم هکتار برآورد می‌شود (

جدول ۵- اولویت اهداف از نظر جمعیت نمونه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۳۹۲

اولویت	رتبه	امین روستا	فقر: شاخص فقر روستا	به دنبال زندگی بهتر و دستگیری	علم و دستگیری روستا و مملکت	رتبه
فراوانی	۱۴۷	۷۵	۳۶	۱۸	۲۴	۳۰۰
درصد	۴۹	۲۵	۱۲	۶	۸	۱۰۰

همان‌طور که از داده‌های جدول ۶، مشخص است، رفتار توسعه‌ای جمعیت به وضوح در اظهارنظر آنان منعکس شده است. براساس داده‌های این جدول، ۸۷ درصد جمعیت از حضور داوطلبانی در انتخابات مجلس استقبال می‌کنند که در ستادهای انتخاباتی خود، هزینه بیشتری نموده و یا احیاناً با رفتار پوپولیستی نظرات مردم را بیشتر جلب می‌نمایند. در واقع می‌توان گفت، صدای کاندیداهایی که طرح و برنامه توسعه‌ای ارائه کنند، در محل خریداری ندارد.

جدول ۶- شانس انتخاب بیشتر کاندیدها

مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۳۹۲

کاندیدها	کسی که در ستاد خود خرج بیشتری می‌کند	کسی که برنامه بهتری ارائه می‌دهد	جمع
فراوانی	۲۶۱	۳۹	۳۰۰
درصد	۸۷	۱۳	۱۰۰

از نظر ۷۸ درصد همین جمعیت، نماینده مطلوب کسی است که به مردم ناحیه انتخاباتی خود کمک مالی (تسهیلات دریافت وام) کرده و یا برای فرزندان آنان شرایط اشتغال را فراهم می‌آورد و یا به هنگام بروز مشکلات و دعوای محلی از

آنان حمایت می‌نماید (جدول ۷). در چنین شرایطی از نظر جمعیت نمونه، شعارهایی چون پیگیری تدوین قوانین توسعه‌ای و اصلاح ساختاری جامعه در مجلس جایگاهی ندارد.

جدول ۷- نماینده برتر و مطلوب از نظر جمعیت نمونه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۳۹۲

جمع	کسی که در پی تصویب قوانین سازنده برای کشور است	کسی که به مردم ناحیه انتخاباتی خود کمک مالی (تسهیل دریافت وام) و کمک شغلی (استخدام) می‌کند	نماینده مطلوب
۳۰۰	۶۶	۲۳۴	فراوانی
۱۰۰	۲۲	۷۸	درصد

جمعیت مورد مطالعه در صورت یافتن شغل در جای دیگری غیر از محل سکونت خود، از مهاجرت به آن مکان اجتناب نمی‌کنند و ۶۵ درصد آنان برای ترک روستا در صورت

یافتن شغل اعلام آمادگی کرده‌اند (جدول ۸). هم اکنون نیز وجود ۷۳۵۵ نفر مرد در برابر ۷۹۸۴ نفر زن در ترکیب جمعیتی ناحیه، بیانگر برون کوچی مردان از ناحیه می‌باشد.

جدول ۸- آمادگی برای ترک روستا در صورت یافتن شغل بهتر

مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۳۹۲

جمع	بله	خیر	آمادگی برای ترک روستا
۳۰۰	۱۹۵	۱۰۵	فراوانی
۱۰۰	۶۵	۳۵	درصد

جمعیت مورد مطالعه، آمادگی گذشت از منافع آبی خود به نفع منافع بلندمدت اجتماعی توسعه‌ای را ندارد. پاسخ ۸۹ درصد از افراد به پرسش آمادگی برای حذف یارانه به نفع امور

عمرانی منفی است و تنها ۱۱ درصد حاضر به پیگیری کار عمرانی پایدارتر هستند (جدول ۹).

جدول ۹- آمادگی برای حذف یارانه به نفع کار عمرانی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۳۹۲

جمع	بله	خیر	آمادگی برای حذف یارانه به نفع کار عمرانی
۳۰۰	۲۶۷	۳۳	فراوانی
۱۰۰	۸۹	۱۱	درصد

۸۲ درصد از جامعه آماری حاضر نیستند از دریافت یارانه نقدی خود به نفع ایجاد صنایع و کارخانه در ناحیه بگذرند و لو آنکه ایجاد صنایع تأثیر مستقیم بر آینده خانواده‌ها داشته باشد

(جدول ۱۰). دلیل این امر ریشه در بدبینی، بی‌اعتمادی و وجود احساس ناامنی در ذهن افراد دارد.

جدول ۱۰- آمادگی برای حذف یارانه به نفع ایجاد کارخانه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۳۹۲

جمع	بله	خیر	آمادگی برای حذف یارانه به نفع ایجاد کارخانه
۳۰۰	۲۴۶	۵۴	فراوانی
۱۰۰	۸۲	۱۸	درصد

از آنجایی که جمعیت مورد مطالعه شاهد حاکمیت جو بی-اعتمادی بر فضای زیست خود هستند و آن را احساس می‌کنند، این حس بر تمامی ابعاد زندگی آنان سایه انداخته است. این جمعیت اگر زمزمه‌ای از خیرخواهی را بشنوند، باز دچار تردید بوده و بدان اعتماد نخواهند کرد. به همین دلیل آنان تمایلی به ارائه کمک‌های مالی به شورای محل ندارند. همان-

طور که در جدول ۱۱ قابل مشاهده است، تنها ۱۷ درصد از کل جمعیت مورد مطالعه برای ارائه کمک‌های مالی به شورای ده، اظهار آمادگی کرده‌اند که البته همین افراد نیز به صراحت بیان می‌دارند که مطمئن نیستند که آیا کمک آنان در راستای اهداف مورد نظر هزینه خواهد شد یا خیر.

جدول ۱۱- آمادگی برای کمک مالی به شورا

مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۳۹۲

جمع	خیر	بلی	آمادگی برای کمک مالی به شورا
۳۰۰	۲۴۹	۵۱	فراوانی
۱۰۰	۸۳	۱۷	درصد

در تلاش برای رسیدن به پست و مقام با هدف جمع‌آوری ثروت و قدرت است، ارزشی برای مشاوره قابل نیستند (جدول ۱۲). از نظر علمی نیز مطالعات متعدد نشان داده است که مردم از طرح‌هایی حمایت می‌کنند که نیازهای ملموس آن‌ها را برطرف می‌کند (رکن‌الدین افتخاری و بدری، ۱۳۹۲، ص. ۳۵۵).

گرچه لفظ استفاده از خرد جمعی و مشارکت در انجام امور به یک شعار پر طمطراق تبدیل شده است، اما از نظر روستاییانی که درگیر فراهم آوردن معیشت روزانه خود هستند و یا حتی آنانی که اندوخته مالی دارند، مشورت با شورای ده امری ناآشناست. ۸۷ درصد جمعیت با این توجیه که گوش شنوایی وجود ندارد و هر کسی در فکر تأمین منافع خویش و

جدول ۱۲- انجام مشورت با شورای ده

مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۳۹۲

جمع	خیر	بلی	انجام مشورت با شورای ده
۳۰۰	۲۶۱	۳۹	فراوانی
۱۰۰	۸۷	۱۳	درصد

اعتقادات، تمایلات و تصمیم‌گیری‌های دیگران به یکدیگر اعتماد ندارند. این مطالعه، علاقه وافر ایرانی‌ها برای بدست آوردن پول و درآمد را حاکی از وجود احساس ناامنی در سطوح فردی و کلان اجتماعی و ملی قلمداد می‌کند (اطاعت و همکاران، ۱۳۹۲، ص. ۲۷).

روستاییان با این که به حسن انجام کار جمعی واقفند، اما اغلب بر این اعتقادند که برای بهبود امور روستا اعتمادی به همکاری مطلوب روستاییان ندارند. به همین دلیل، ۶۱ درصد به صراحت بیان می‌دارند که هرکس باید کار خود را انجام دهد (جدول ۱۳). مطالعه‌ای که در زمان رژیم گذشته انجام شده است، نشان داده است که مردم ایران نسبت به افکار،

جدول ۱۳- روش انجام بهتر کارها

مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۳۹۲

جمع	کار جمعی خوب است اما اعتمادی به همکاری خوب مردم نیست	هرکسی کار خود را انجام بدهد	کار جمعی بهتر است	انجام بهتر کارها
۳۰۰	۵۴	۱۸۳	۶۳	فراوانی
۱۰۰	۱۸	۶۱	۲۱	درصد

با استفاده از این پرسش که «آیا می‌توان با صرف هزینه‌های مادی و تحمل محرومیت، آینده بهتری ایجاد نمود؟»، کوشش به عمل آمد تا نظر افراد در مورد آمادگی آنان برای پرداخت هزینه در راستای ایجاد آینده‌ای بهتر و درخشان‌تر برای روستا و مملکت بررسی شود. نتایج حاصل از این بررسی به طور غیرمستقیم در جدول ۱۵ ارائه شده است. براساس جدول مزبور، امتیاز آمادگی افراد برای پرداخت هزینه، در جهت ایجاد آینده-ای بهتر برای روستا و مملکت، به طور متوسط برابر ۲,۷۴ است که نسبت به متوسط مورد انتظار یعنی ۵، بسیار پایین و در حد خیلی کم و کم قرار دارد.

اجرای پروژه سطحی و زودبازده نزد جمعیت مورد مطالعه (۶۳ درصد جمعیت) ارجح تر از اجرای پروژه‌های زیربنایی است (جدول ۱۴) و بر این باور هستند که "سیلی نقد به از حل‌وای نسبه است" که این دیدگاه با ذهن افرادی که در جستجوی تأمین نیاز خود شکوفایی و تعالی فرهنگی و اقتصادی جامعه‌اند، فرسنگ‌ها فاصله دارد.

جدول ۱۴- ارجحیت پروژه‌ها از نظر جمعیت نمونه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۳۹۲

جمع	برنامه‌هایی که زود نتیجه بدهند	پروژه‌های زیربنایی	ترجیح پروژه‌ها
۳۰۰	۱۸۹	۱۱۱	فراوانی
۱۰۰	۶۳	۳۷	درصد

جدول ۱۵- آمادگی پرداخت هزینه برای آینده بهتر مملکت و روستا

مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۳۹۲

جمع	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	آمادگی پرداخت هزینه
۳۰۰	۱۸	۲۷	۴۲	۷۸	۱۳۵	فراوانی
۱۰۰	۶	۹	۱۴	۲۶	۴۵	درصد

جمعیت مورد مطالعه از آنجایی که اعتماد و اعتقادی بر فراگیری فنون بهبود کارایی ندارند، عدم آمادگی خود را برای دریافت این فنون اعلام می‌دارند. امتیازی که مردم برای گذراندن دوره‌های

جدول ۱۶- تمایل به گذراندن دوره آموزشی برای بهبود و کارایی شغل

مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۳۹۲.

جمع	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	تمایل به برگزاری دوره‌های آموزشی
۳۰۰	۱۲	۱۵	۵۱	۹۹	۱۲۳	فراوانی
۱۰۰	۴	۵	۱۷	۳۳	۴۱	درصد

میلیون تومان در سال و بالاتر از آن (جدول ۳) با آزمون ناپارامتری من-ویتنی (U) بررسی شد. نتیجه حاصل از این بررسی با پی‌والیوی کمتر از ۰,۰۵ نشان داد که پاسخ گروه‌های درآمدی متفاوت است و بخش اعظم جمعیت، یعنی حدود ۷۴ درصد به اصطلاح در فکر تأمین نان هستند و مسائلی چون پایداری توسعه، خودشکوفایی و عزت نفس در قاموس آنان خیالی بیش نیست.

آزمون من-ویتنی همچنین در مورد پاسخ رتبه‌ای گروه‌های درآمدی مذکور در رابطه با آمادگی پرداخت هزینه برای رسیدن به آینده‌ای بهتر برای مملکت و روستا (جدول ۱۵) و آمادگی آنان برای گذراندن دوره آموزشی برای بهبود و کارایی شغل (جدول ۱۶) انجام شد و در هر دو مورد (به ترتیب با پی‌والیوی ۰,۰۱۲ و ۰,۰۳۲) تفاوت پاسخ‌ها بر حسب گروه‌های درآمدی معنی‌دار بوده و نشان‌گر آن است که گروه‌های درآمدی پایین در اغلب موارد به دنبال نیازهای اولیه، عدم مشارکت در طرح‌های توسعه‌ای روستا و عدم انگیزه برای ارتقای سطح توان حرفه‌ای خود هستند.

برای درک تفاوت دیدگاه توسعه‌ای گروه‌های مختلف درآمدی در رابطه با پرسش‌های شانس انتخاب بیشتر کاندیداها (جدول ۶) و نماینده برتر و مطلوب (جدول ۷)، آزمون ناپارامتری کروسکال والیس انجام شد. نتیجه این آزمون به ترتیب با پی‌والیوی ۰,۰۴۱ و ۰,۳۹ بیانگر تفاوت دیدگاه گروه‌های درآمدی بوده است. گروه‌های پایین درآمدی، دل‌نگران اهدافی چون عزت نفس، احترام و خودشکوفایی نیستند و این مسائل دغدغه خاطر تعداد کمی از جمعیت روستایی است که در تأمین مایحتاج اولیه خود مشکل خاصی ندارند.

بنابراین، با توجه به داده‌های تحقیق مشخص می‌شود که روستاییان ناحیه، از نظر دستیابی به نیازهای خود، در مراحل پایین سطوح سلسله‌مراتبی نیازها هستند. وجود ۱۷ درصد جمعیت بیکار در ترکیب سرپرست خانوارهای نمونه و برتری کشاورزی و دامداری سنتی در ترکیب شغلی جمعیت (جدول ۱)، برخورداری ۵۶ درصد جمعیت از درآمد ماهیانه کمتر از یک میلیون تومان در ماه (جدول ۳) و عدم هماهنگی هزینه‌های زندگی با میزان درآمد (جدول ۴)، نشان می‌دهد که تأمین نیازهای فیزیولوژیکی و ایمنی در مرتبه اولین اولویت جمعیت روستایی قرار دارد. مشاهدات مکرر نگارنده در ناحیه، البسه مردم، ترکیب غذای مصرفی روزانه، لوازم ابتدایی مورد نیاز منزل، عدم برخورداری از وسایل گرمایشی و سرمایشی مناسب، استیصال مردم به هنگام بیماری به دلیل عدم برخورداری از هزینه درمان و امکانات بهداشتی و شیوع بیماری‌های عفونی، جملگی بیانگر درگیری بخش اعظم جمعیت مورد مطالعه در تأمین نیازهای اولیه خود است و این در حالی است که در جهان کنونی تأمین امنیت اقتصادی و کسب درآمد پایدار و مداوم، دغدغه اصلی انسان امروز بوده و منشأ بسیاری از نزاع‌ها و برخوردهای قهرآمیز است. به عبارتی، بر پایه قواعد سرمایه‌داری، اقتصاد تعیین‌کننده اساس سازمان فضایی بوده (کستلز، ۲۰۰۶، صص. ۱۱۸-۱۱۵) و دارای نقش پررنگی است. بر همین اساس، شواهد نشان می‌دهند که اگر تلاش‌های اقتصادی به اندازه کافی زیاد و توأم با تلاش‌های آموزشی مناسب باشد، حتی در بدوی‌ترین جوامع نیز می‌تواند سبب ایجاد دگرگونی شود (هیگینز و ساویه، ۱۳۸۸، ص. ۵۴).

برای بررسی تأثیر میزان درآمد در ترجیح اهداف توسعه‌ای روستاییان (جدول ۵)، پاسخ رتبه‌ای گروه‌های درآمدی کمتر از ۱۲

نتیجه حاصل از تحقیق حاضر است. بنابراین، زمانی انسان به دنبال برآوردن نیازهای سطوح عالی‌تر خود خواهد بود که نخست نیازهای اولیه‌اش تأمین شده باشد. در نتیجه، نمی‌توان انتظار داشت بدون تأمین و تضمین نیازهای اولیه، کسی فرصت تفکر درباره ساختن جامعه‌ای متعالی و تأمین و تضمین همه آنچه به اصطلاح جامعه مدنی و دموکراتیک خوانده می‌شود، داشته باشد. قضیه نخبگان و ارزش آفرینان تاریخی امری پذیرفتنی و مقبول بوده و هست، اما آنچه مورد بحث مقاله حاضر بوده است، رفتار توسعه‌ای توده مردم و نه تک ستارگان است.

بنابراین می‌توان گفت، منطقی که براساس آن جوامع انسانی، پس از طی سراسیمه فقر و تنگدستی به حالت انفجار رسیده و مولد جامعه سالم با برتری ایده‌های والای انسانی خواهند بود، پای چوبین دارد. انفجار جامعه انسانی می‌تواند زاینده باندهای مختلف با گرایش‌های افراطی متفاوت بوده و تشکیلات انسانی را با فاجعه مواجه سازد. از این رو، کوشش در راستای تأمین نیازهای اولیه فیزیولوژیک و امنیتی مورد نیاز انسانی، باید هدف اولیه هر نوع برنامه توسعه‌ای باشد تا از این طریق بتوان از طریق فراخوان جمعیت به سوی اهداف فرهنگ‌سازی متعالی و نهادینه کردن فرهنگ سازنده جامعه مطلوب، اهداف توسعه‌ای را تعقیب، نیروهای پویا را تقویت و نیروهای مقاوم را جرح و تعدیل نمود.

یادداشت‌ها

1. Abraham Maslow
2. Mousavi Syed Hadi- Darghazi Hossein
3. Split half method
4. Anriquez & Stamoulis
5. Physiological
6. Safety
7. Belonging
8. Esteem
9. Self-actualization
10. Tang, T. L., & West, W. B.
11. Woolfolk
12. Luthans
13. Barbier
14. Varga
15. Spangenberg
16. World Commission on Environment and Development
17. Castells

آزمون مزبور در رابطه با گروه‌های مختلف درآمدی و پاسخ رتبه‌ای اهداف توسعه‌ای (جدول ۵) نیز انجام شد و نتیجه با پی‌والیوی ۰,۰۳۷، نشان داد که گروه‌های مختلف درآمدی هر یک اهداف خود را تعقیب و از دیگر گروه‌های درآمدی متمایز می‌گردند.

۵. نتیجه‌گیری

تحقیق حاضر در ناحیه‌ای انجام شده است که جمعیت بیشتر آن را کشاورزان (۴۷ درصد کشاورز و ۱۷ درصد بیکار) تشکیل می‌دهد. جمعیت دارای سواد دیپلم و بالاتر تنها ۱۷ درصد جمعیت کل را تشکیل می‌دهند. در ۷۲ درصد موارد درآمد جمعیت با هزینه زندگی آنان هماهنگی ندارد. ۷۴,۵ درصد جمعیت را کسانی تشکیل می‌دهند که غالباً درگیر تأمین پایین‌ترین سطح نیازهای خود یعنی نیازهای فیزیولوژیک و ایمنی هستند. در عین حال، حضور بومیان مشغول به فعالیت‌های غیررسمی در تهران و شهرهای بزرگ که اغلب دارای خانه‌های دوم در منطقه بوده و زندگی پر رونقی دارند، جمعیت بومی ساکن را در جهت کار و تلاش بی‌انگیزه ساخته است. دغدغه اصلی آنان نه زندگی متعالی بلکه تأمین نیازهای اولیه حیاتی انسان است.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که در ناحیه مورد مطالعه، بخش مهمی از جمعیت درصد تأمین نیازهای سطوح پایین سلسله‌مراتبی بوده و در نتیجه، پیگیری اهداف بلندمدت توسعه‌ای برای آنان در اولویت قرار ندارد. برای انسان روستایی و به طور کلی نسل انسانی به عنوان موجودی فیزیولوژیک، همچون دیگر موجودات زنده، امنیت غذایی و تأمین کالری مورد نیاز بدن برای تداوم زیست ارگانیک در درجه اول اهمیت قرار دارد. پس از این مرحله، انسان با تفاوت ذی-شعور بودن با سایر موجودات، نیازهایی چون تأمین سرپناه، شغل و کار را جستجو می‌کند. این نتیجه با یافته‌های عمرانی و پیری در تحقیق با عنوان "سنجش توسعه‌یافتگی در مناطق روستایی استان سیستان و بلوچستان" در سال ۱۳۸۹ همخوانی دارد؛ با این توضیح که عمرانی و پیری نیز در بررسی خود به این نتیجه رسیده‌اند که تأمین نیازهای جسمانی اولویت مشترک همه روستاییان است. یافته‌های عرشی و همکاران (۱۳۸۴) که در دانشگاه علوم پزشکی اردبیل به انجام رسیده است و نیز نتیجه‌گیری حسینیان و همکاران (۱۳۸۹)، در بررسی رفتار کارکنان دانشگاه علوم انتظامی، در راستا با

کتابنامه

۱. اطاعت، ج.، دژپسند، ف.، دینی ترکمان، ع.، سریع القلم، م.، صرفی، م.، محمودی، و. و هادی زوز، ب. (۱۳۹۲). مبانی توسعه پایدار در ایران. تهران: نشر علم.
۲. افراخته، ح. (۱۳۸۷). دامداری سنتی در فومنات. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۱۸، ۸۷-۶۹.

۳. حسینیان، ش.، امیری، م. و رجبی، ر. ع. (۱۳۸۹). بررسی و شناخت نیازهای کارکنان پایور دانشگاه علوم انتظامی. *فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی*، ۵(۴)، ۷۰۷-۷۲۴.
۴. راثو، پ. ن. ک. (۱۳۸۵). *توسعه پایدار، اقتصاد و سازوکارها (ترجمه ا. ر. یآوری)*. تهران: دانشگاه تهران.
۵. رکن‌الدین افتخاری، ع. ر. و بدری، س. ع. (۱۳۹۲). نظام الگوی توسعه‌ای در مناطق روستایی، رشت: انتشارات استنادی گیلان.
۶. روشه، گ. (۱۳۶۶). *تغییرات اجتماعی (ترجمه م. وثوقی)*. تهران: نشر نی.
۷. عرشی، ش.، صادقی، ه.، سیف نژاد، ش.، سالم صافی، پ. و بیریا، م. (۱۳۸۴). تعیین ارتباط سطوح مختلف نیازهای مازلو و رضایت-مندی کارکنان دانشگاه علوم پزشکی اردبیل. *مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی اردبیل*، ۲(۵)، ۱۶۶-۱۶۰.
۸. عمرانی، م. و پیری، ح. (۱۳۸۹). سنجش توسعه‌یافتگی در مناطق روستایی استان سیستان و بلوچستان. *مجله تحقیقات اقتصاد کشاورزی*، ۲(۳)، ۱۳۹، ۱۲۵.
۹. کرد، ب. و احمدی، ف. (بی تاریخ). رابطه بین نیازهای غالب و عملکرد آموزشی معلمان. *فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی*، آرشیو پایگاه داده‌های علمی جهاد دانشگاهی، ۱۲۱-۱۳۵.
۱۰. هیگینز، ب. و ساویه، د. (۱۳۸۸). نظریه‌های توسعه منطقه‌ای (ترجمه ف. بزازان). تهران: نشر نی.
11. Anriquez, G. & Stamoulis, K. (2007). *Rural development and poverty reduction: Is agriculture still the key?*. The Food and Agriculture Organization of the United Nations.
12. Barbier, E. (1987). The concept of sustainable economic development. *Environmental conservation*, 130(14), 115-118.
13. Castells, M. (2006). *Space of Flows, Geographical Approaches*. Retrieved July 16, 2014 from <http://socgeo.ruhosting.nl/html/files/geoapp/Werkstukken/CastellsFlows.pdf>.
14. Luthans, F. (1988). *Organizational behavior*. NY: McGraw- Hill.
15. Maslow, A.H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-96.
16. Mousavi, S. H., & Dargahi, H. (2013). Ethnic Differences and Motivation Based on Maslow's Theory on Iranian Employees. *Iranian journal of public health*, 42(5), 516-521.
17. Spangenberg, J. H. (2000). Sustainable Development Concepts and Indicators, Sustainable Europe Research Institute, Vice President. Retrieved July 26, 2014 from <http://web205.vbox-01.inode.at/Data/personendaten/js/catxta.pdf>.
18. Tang, T. L., & West, W. B. (1997). The importance of human needs during peacetime, retrospective peacetime, and the Persian Gulf War. *International Journal of Stress Management*, 4(1), 47-62.
19. Varga, E. (2008). *The challenges of sustainable rural development towards engineering education*. Hungary: University of Faculty of Engineering Press.
20. World commission on environment and development (WCED), (1989). *Our common future*, New York: Oxford University Press.
21. Woolfolk, C. A. (2004). *Educational psychology*, (9th Ed.). Boston: Ally and Bacon.